

การเรียนรู้ตลอดชีวิต คืออะไรและสำคัญตรงไหน แล้วเกี่ยวอะไรกับปรัชญาพิพัฒนาการนิยม

นำเสนอเมื่อ : 20 พ.ย. 2555

การเรียนรู้ตลอดชีวิตคืออะไร ? และเกี่ยวอะไรกับปรัชญา?

การเรียนรู้ตลอดชีวิตภายใต้ปรัชญาพิพัฒนาการนิยม : ยุทธการ สืบแก้ว

“มนุษย์เรียนรู้ตั้งแต่วินาทีแรกที่เริ่มหายใจและเรียนรู้ต่อเนื่องไปจนวินาทีสุดท้ายของชีวิต” APPS (1992 อ้างถึงในสาระสำคัญจากการบรรยายสรุปของ รศ. ดร. สุมาลี สังข์ศรี, 2543) แรกทีผู้เขียนได้อ่านก็เห็นด้วยในทันที ด้วยเพราะการเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย มิได้จำเป็นเฉพาะในช่วงวัยเรียนเท่านั้น เพราะการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้น จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนให้เกิดทักษะด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านความรู้ และทักษะการใช้ชีวิต อันจะทำให้มนุษย์สามารถปรับตัวให้มีความพร้อมที่จะเผชิญกับสภาพความเปลี่ยนแปลง และปัญหาต่างๆ ของบริบทสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ที่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อน รวมทั้งช่วยให้สามารถดำเนินชีวิตในแต่ละช่วงวัยได้อย่างเหมาะสม

ความสามารถทางการคิดและการเรียนรู้ นั้น ถือได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ ที่แยกมนุษย์ออกจากสิ่งมีชีวิตอื่นอย่างชัดเจน มนุษย์สามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ พัฒนาและแก้ปัญหาต่างๆ รอบตัวได้ เนื่องจากความสามารถในการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ซึ่งการเรียนรู้มนุษย์มีหลายสาเหตุ เริ่มตั้งแต่ การเกิดความต้องการพื้นฐานของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นความต้องการทางร่างกาย ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย ความต้องการความรัก ความต้องการการยอมรับ ความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพตนเองไปจนถึงความต้องการที่จะแก้ปัญหา ปรับปรุง หรือพัฒนาเรื่องต่างๆ ล้วนแล้วแต่กระตุ้นให้คนต้องคิด ซึ่งการคิดนี้ จะนำไปสู่ การเรียนรู้ และหาทางตอบสนองต่อสิ่งเหล่านั้น การเรียนรู้จึงเป็นทักษะสำคัญที่ต้องใช้ในกระบวนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งแก่ชรา (ยุทธการ สืบแก้ว, 2551) การเรียนรู้เกิดขึ้นพร้อมกับชีวิตมนุษย์และอยู่คู่ขนานไปกับชีวิต กล่าวคือ มนุษย์เมื่อลืมตามองโลกก็ต้องการเริ่มเรียนรู้ ทารกต้องการเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและความต้องการทางร่างกาย เมื่อถึงวัยเรียนก็จะมีสังคมกลุ่มเพื่อนและบุคคลที่ต้องเกี่ยวข้อง มีกิจกรรมหลากหลายมากขึ้น ทำให้ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ กว้างขวางขึ้น ไม่เฉพาะภายในโรงเรียนหรือภายในสถาบันเท่านั้น เมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาออกมามีชีวิตในโลกของอาชีพ การเรียนรู้ของบุคคลก็จะลึกซึ้งขึ้น โดยเฉพาะการเรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ และต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับหัวหน้างานและเพื่อนร่วมงาน เนื่องจากสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาการและเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้บุคคลต้องเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อติดตามให้ทันความเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงอาชีพการงานให้เหมาะสม ก้าวทันกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นอกจากนี้ ยังต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมตามช่วงพัฒนาการชีวิตในเชิงจิตวิทยา สรุปได้ว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นพร้อมกับชีวิตและดำเนินควบคู่กับพัฒนาการในทุกช่วงชีวิตของมนุษย์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2545) มุ่งเน้นพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี มีความสุข ซึ่งการพัฒนาความเก่งนั้น ก็หมายถึง การพัฒนาความสามารถทางสมองอันได้แก่ การคิดและการเรียนรู้

โดยเฉพาะในมาตรา 22 และ 24 ที่มีเนื้อหามุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ และให้มีการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545) ซึ่งโดยรวมแล้ว การที่จะพัฒนามนุษย์ให้มีศักยภาพทางการเรียนรู้ เพื่อการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์ และสามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องเน้นเรื่องกระบวนการคิดเป็นสำคัญ ทั้งนี้การที่จะทำใ้หม่มนุษย์เกิดกระบวนการคิดและการเรียนรู้ที่ถูกต้องเหมาะสมกับศักยภาพของมนุษย์ในแต่ละช่วงวัย ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

จำเป็นที่ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้งหลายจะต้องเข้าใจถึงพัฒนาการของมนุษย์ในแต่ละวัยและในทุกๆมิติ ทั้งมิติด้านร่างกาย มิติด้านจิตใจและมิติด้านกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดการส่งเสริมให้คนในสังคมมีทักษะทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมและจะเป็นจุดเริ่มต้นในการนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้เกิดความมั่นคงและเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ต่อไป

ดังนั้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับมนุษย์จึงเปลี่ยนไปตามแต่ละช่วงวัย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงวัยนี้ อยู่ภายใต้ปรัชญาที่พัฒนาการนิยม ที่อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงและไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ของสรรพสิ่ง และมนุษย์แสวงหาความรู้จากการเรียนรู้ประสบการณ์ ซึ่งการเรียนรู้จะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ก็เป็นกระบวนการต่อเนื่องและจะเป็นทักษะติดตัวมนุษย์เราไปตลอดชีวิต

ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism)

พัฒนาการ หรือ Progressive หมายถึง การเปลี่ยนแปลงและไม่หยุดนิ่ง โดยปรัชญาพัฒนาการนิยม เกิดขึ้นเพื่อต่อต้านแนวคิดและวิธีการศึกษาแบบเดิมที่เน้นแต่เนื้อหา สอนแต่ท่องจำ ไม่คำนึงถึงความสนใจของเด็ก และพัฒนาเด็กแต่เพียงสติปัญญาเท่านั้น ทำให้ผู้เรียนขาดความ ริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่มีความมั่นใจในตนเอง และเพราะความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีความซับซ้อนและก้าวหน้ามากขึ้น ทำให้กระบวนการเรียนรู้จำต้องเป็นไปตามหลักการที่เหมาะสม

จิ้ง จาค รูสโซ, จอห์น เฮนรี่, เปสตาลอสซี, เฟรด เดอริค ฟรอเบล วางแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมเป็นกลุ่มแรก ของยุโรป ค.ศ. 1870 ต่อมา ฟรานซิส ดับเบิลยู ปาร์คเกอร์ ได้เสนอให้มีการปฏิรูประบบโรงเรียนขึ้นใหม่ แต่ยังไม่ได้รับการยอมรับ ต่อมา จอห์น ดุย ทำการทดลองเพิ่มเติมจนทั่วโลกได้รู้จักปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมของเขา ซึ่งมีนักการศึกษาารวมอยู่ด้วย คือ วิลเลียม เอช คิลแพททริค, จอห์น ไชลด์ และเฮนรี่ บารนาร์ด สหรัฐอเมริกาจัดตั้งสมาคมการศึกษาพัฒนาการขึ้นในปี ค.ศ.1919 ได้จัดทำหลักสูตรการศึกษาเพื่อชีวิต (The Life-Centered Curriculum) ขึ้นใช้ในโรงเรียนอย่างกว้างขวาง

จอห์น ดุย ได้ยกย่องปาร์คเกอร์ ว่าเป็นบิดาของปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ก่อตั้งขึ้นมาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง(ราว ค.ศ.1920) และนำมาใช้ อย่างแพร่หลายมากที่สุด ในยุคปัจจุบัน สำหรับวงการศึกษไทยได้รับเอาปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม โดยรู้จักกันในนามว่า “การศึกษาแผนใหม่”

พัฒนาการนิยมเชื่อว่า ชีวิตเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้เสมอตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงสุดในการกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรมและสังคม คือ การคนควา ทดลอง และประสบการณ์ของมนุษย์ที่ให้เห็นประจักษ์ เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดอนาคตโชคชะตาของตนเอง มนุษย์ ควรจะเน้นความสำคัญและคุณค่าของแต่ ละบุคคลให้ มาก ดังนั้น การศึกษาในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจะต้องเปลี่ยนแปลงสภาพไปด้วยเมื่อถึงความเป็นการศึกษาไม่ใช่สอนให้คน นยึดมั่นในความจริง หรือถูกกำหนดไว้ตายตัว หากจะต้องหาทางปรับปรุงการศึกษาเพื่อจะเป็นแนวทางนำไปสู่ การค้นพบความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ

การเรียนรู้ตลอดชีวิต คืออะไร

จากการวิเคราะห์นิยามของนักการศึกษาทั้งหลาย พบว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความคิด จิตใจและทักษะทางร่างกาย ให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นในทุกช่วงของชีวิต Lifelong Learning นักการศึกษาต่าง ๆ ได้แยกออกเป็น 3 คำ คือ “life” หรือ “ชีวิต” อาจมองในแง่ของพัฒนาการมนุษย์ ชีวิตมีการเจริญเติบโต มีความเปลี่ยนแปลงและต้องเกี่ยวพันกับปัจจัยต่าง ๆ มากมายทั้งในเรื่องของความเป็นอยู่ สังคม สิ่งแวดล้อม ศาสนา การเมือง คำว่า “lifelong” หรือ “ช่วงชีวิต” อาจมองในแง่ช่วงเวลาของชีวิตว่า คนเราเกิดมาต้องผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย และคำว่า “Learning” หรือ “การเรียนรู้” คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม

แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์การศึกษา เกิดขึ้นเมื่อประมาณกว่า 30 ปีมาแล้ว ภายใต้ความพยายามของ OECD UNESCO และสภายุโรป (Council of Europe) เป็นการสนองต่อความบกพร่องที่เกิดขึ้นในอดีต ในขณะที่บุคคลเรียนรู้ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ โอกาสทางการศึกษามีขีดจำกัดในช่วงเริ่มแรกของชีวิต ที่ครอบงำโครงการศึกษาที่เป็นทางการ (Formal Education) จึงมีความจำเป็นที่จะให้โอกาสที่สองแก่คนที่ไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาในช่วงวัยเด็กและวัยรุ่น

การเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่เพียงหมายถึงการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) เท่านั้น แต่ ยังครอบคลุมการเรียนรู้ทุกรูปแบบตลอดช่วงชีวิต ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงต้องมีมุมมองแบบองค์รวม (Comprehensive View) ซึ่งปัจจุบันหน่วยงานทางการศึกษาก็มีนโยบายและยุทธศาสตร์หลายด้านที่สร้างและส่งเสริมให้คนในสังคมประเทศ เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยกระจายกันไปยังกระบวนการจัดการศึกษา หากแต่ การจัดการศึกษาให้เข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมายนั้น เป็นเรื่องที่ยากยิ่ง และจะบรรลุผลได้ก็ต้องใช้เวลายาวนาน แต่ก็เชื่อว่า จะไม่สามารถทำได้ ซึ่งขณะนี้ หน่วยงานในสังคม ต่างช่วยกันส่งเสริมให้เกิดกระแสของการสร้างการเรียนรู้อย่างแพร่หลาย ซึ่งสามารถสรุปเป็นแนวทางได้ ดังนี้ 1) ปรับปรุงการเข้าถึง คุณภาพ และ ความเป็นธรรมในการเรียนรู้ 2) สร้างรากฐานที่มั่นคงด้านทักษะการเรียนรู้ 3) ให้ความสำคัญกับทุกรูปแบบของการเรียนรู้ 4) จัดสรรทรัพยากร และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจากทุกภาคส่วน สนับสนุน การเรียนรู้ ให้ เกิดขึ้น ทุก ช่วง เวลา ใน ชีวิต และ 5) สร้างภาคีเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ให้ครอบคลุมทุกภาคส่วน

เป้าหมายของแนวคิดทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศไทย

แนวคิดที่ผู้เขียนพิจารณาจากนโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต ทำให้ทราบได้ว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตมีเป้าหมายหลักเพื่อให้ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษา ซึ่งการศึกษาจะทำให้เกิดทักษะทางการเรียนรู้ที่ถูกต้องและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และเป็นการเรียนรู้ที่ผสมกลมกลืนไปกับวิถีการดำรงชีวิต ทำให้บุคคลเกิดการพัฒนาในทุกด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญา ในทุกช่วงวัย ให้เป็นผู้ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุขตามศักยภาพของตน มีคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ก็เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานที่เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ หรือแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม มีความสามารถในการแสวงหาและเพิ่มพูนความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง เลือกรับความรู้ข้อมูลข่าวสารและนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม ปรับตัว ดูแลสุขภาพ ที่ถูกต้องและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้ในทุกช่วงชีวิต และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

เป้าหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตอีกประการหนึ่ง คือ การให้ความสำคัญกับการกระจายโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการเรียนรู้ การขยายโอกาสทางการศึกษาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ช่วยลดความแตกต่างของอัตราการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในสังคม ดังนั้น การเรียนรู้ จึงมีหลายรูปแบบและเกิดขึ้นได้หลายวิธี ทั้งจากหลักสูตรที่เป็นทางการเช่นในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา ไปจนถึงไม่เป็นทางการ เช่นในครอบครัว ชุมชน และที่ทำงาน

ผู้เกี่ยวข้องที่มีพลังในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่จะนำยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิตมาใช้ ต้องคำนึงถึงทรัพยากร 3 ประการ คือ ประการแรก ความเพียงพอ

มีทรัพยากรเพียงพอหรือไม่ที่จะสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตประเภทต่างๆ ในตลอดแต่ละช่วงเวลาของอายุ
ประการที่สอง ทรัพยากรได้ถูกใช้ไปอย่างไรมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ประการที่สาม
ความคุ้มค่าของงบประมาณ ความสำเร็จที่ได้นั้นก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ครอบคลุมทุกกลุ่มประชากรหรือไม่

การเรียนรู้ภายใต้ปรัชญาพัฒนาการนิยม

การเรียนรู้โดยส่วนใหญ่ หากมองในมิติของสิ่งที่เกิดจากการศึกษา จะพบว่า
การเรียนรู้เกิดจากการจัดการศึกษา ซึ่งพิจารณาตามปรัชญาพัฒนาการนิยม ซึ่งเชื่อว่า
การศึกษาคือชีวิตไม่ใช่เป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต หมายความว่า การที่จะให้โตมาซึ่งความรู้ ก็ต้องลงมือกระทำ
เพื่อให้เกิดประสบการณ์กับผู้เรียน กิจกรรมการเรียนการสอนจึงมุ่งการพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม
และสติปัญญาไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข
ในกระบวนการของการจัดการศึกษานั้น จะถือว่าประสบการณ์และการทดลองมีความสำคัญที่สุดของการเรียนรู้
และการเรียนรู้เป็นเรื่องของการกระทำ (Doing) มากกว่าความรู้ (Knowing)
และจะต้องให้ผู้เรียนได้รู้จักที่จะแก้ไขปัญหาของตนเองและสังคมได้
ดังนั้นการศึกษาจึงต้องดำเนินไปโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย

ปรัชญาพัฒนาการนิยม หรือวิวัฒนาการนิยม (Progressivism)

เป็นปรัชญาที่ยึดหลักการของปรัชญาสากลสาขาปฏิบัติการนิยม โดย ชาลส์ เอส เพียซ (Charles S. Pierce)
โดยมีความเชื่อว่า นักเรียนเป็นบุคคลที่มีทักษะพร้อมที่ปฏิบัติงานได้ ครุภัณฑ์เป็นผู้นำทางในการทดลองและวิจัย
หลักสูตรเป็นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับประสบการณ์ต่าง ๆ ของสังคม เช่น ปัญหาของสังคม
รวมทั้งแนวทางที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ ปรัชญาปฏิบัติการนิยมให้ความสำคัญอย่างมากต่อการ “ปฏิบัติ” หรือ
“การลงมือกระทำ” ซึ่งหลายคนอาจเข้าใจผิดว่า นักปรัชญากลุ่มนี้ ไม่สนใจหรือไม่เห็นความสำคัญของ “การคิด”
สนใจแต่การกระทำเป็นหลัก แต่ความหมายของปรัชญานี้ก็คือ “การนำความคิดไปสู่การกระทำ” เพราะเห็นว่า
ลำพังแต่เพียงการคิดไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต การดำรงชีวิตที่ดี ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคิดที่ดี
และการกระทำที่เหมาะสม

จากการพิจารณาและข้อสังเกตปรัชญาพัฒนาการนิยมที่ส่งผลต่อการเรียนรู้สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ประสบการณ์ของมนุษย์เป็นพื้นฐานของการเรียนรู้
2. สภาพการณ์ของสรรพสิ่งในโลกนี้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จำเป็นต้องเรียนรู้ในสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป
3. กระบวนการเรียนรู้ตามหลักวิทยาศาสตร์จะทำให้มนุษย์มีกระบวนการคิดที่ถูกต้องเหมาะสม
4. กระบวนการเรียนรู้ ทำให้รู้ว่าควรคิดอย่างไร มากกว่าคิดอะไร
5. โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคม และเป็นสถาบันต้นแบบของการสร้างกระบวนการเรียนรู้
6. เสรีภาพในการเรียนรู้ ภายใต้กฎเกณฑ์เป็นพื้นฐานของการสร้างองค์ความรู้เฉพาะตน
7. กระบวนการศึกษามุ่งให้เกิดการเรียนรู้ ตามมาตรฐานสากล

การเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้านิยามของปรัชญาพัฒนาการนิยมอย่างแท้จริง
โดยกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ล้วนมุ่งให้ความสำคัญต่อบุคคล ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น
การศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจึง เน้นการให้เรียนรู้วิธีเรียนรู้ วิธีแสวงหาความรู้
ซึ่งจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักศึกษามีทักษะในการแสวงหาความรู้และใช้ความรู้แก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตัวเองในทุกๆ
วงของชีวิต ซึ่งจุดมุ่งหมายสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตภายใต้านิยามของปรัชญาพัฒนาการนิยม ก็คือ
การปลูกฝังนิสัยและทักษะในการเรียนรู้ให้แก่บุคคล ให้สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลาและทุกโอกาส (ดร. ชูเกียรติ
ลีสุวรรณ ,2543)

จากการศึกษาและวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาของกระบวนการศึกษา พ.ศ. 2555-2556 และข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 - 2559) ที่มุ่งปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา การเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและแหล่งเรียนรู้ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อให้คนในสังคมประเทศได้เรียนรู้ตลอดชีวิตโดยอาศัยการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

หน่วยงานทางการศึกษาทั้งหลายต่างให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาที่สามารถสร้างให้บุคคลเกิดทักษะทางการเรียนรู้ โดยเฉพาะสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงาน กศน.) ที่ต้องรับผิดชอบประชากรวัยที่อยู่นอกระบบการศึกษา โดยมุ่งเน้นที่ประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปี - 59 ปี) และผู้สูงวัย (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ที่อยู่นอกระบบการศึกษาและเป็นผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา โดยได้กำหนด วิสัยทัศน์ คือ “คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ” ซึ่งมีเป้าหมายที่จะต้องทำให้เกิดขึ้นได้ภายใน ปี พ.ศ. 2561 อยู่ 3 ประเด็นหลัก คือ

- 1) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและการเรียนรู้ของคนไทย
- 2) เพิ่มโอกาสทางการเรียนรู้และการศึกษา ให้ครอบคลุม ทัวถึงและเป็นธรรม
- 3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุป การที่จะทำให้บุคคลในสังคมเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบและเป็นไปอย่างที่ต้องการจะเป็นตามศักยภาพเฉพาะตน นั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักการและแนวคิดที่สอดคล้องกับบริบทดังกล่าว นั่นคือตามหลักปรัชญาพัฒนาการนิยม ที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆของมนุษย์ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 13 หลักการ ดังที่ปรากฏอยู่ในนโยบายส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทย ดังนี้

- 1) หลักความจำเป็น คือ ต้องทำ ให้ทุกคนตระหนักว่าการศึกษาตลอดชีวิตเป็นงานจำเป็นสำหรับชีวิตของคนทุกคน
- 2) หลักความเชื่อมั่น ต้องเชื่อมั่นว่า บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด
- 3) หลักความครอบคลุม การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษาทุกประเภท ทุกระดับ
- 4) หลักความเสมอภาค ประชาชนทุกคนควรได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเสมอภาคกันทุกรูปแบบ โดยปราศจากข้อจำกัดในเรื่องเพศ อายุ ร่างกาย สติปัญญา อาชีพ พื้นฐานการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม
- 5) หลักการผสมผสาน ในแต่ละช่วงอายุ บุคคลควรได้รับการศึกษาหลายรูปแบบผสมผสานกัน เพื่อการพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ
- 6) หลักการเทียบโอน ควรให้มีการเทียบโอนหลักฐานการศึกษาหรือการเรียนรู้กันได้ในการศึกษาประเภทเดียวกัน และระหว่างการศึกษาทั้งสามประเภท เพื่อให้บุคคลมีโอกาสดูแลตนเองตลอดชีวิต และสามารถเลือกเรียนด้วยการศึกษาประเภทใดก็ได้ตามความต้องการ
- 7) หลักความหลากหลายและเป็นประชาธิปไตย ควรจัดบริการการศึกษาที่หลากหลาย มีสาขาวิชาและกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนและฝึกฝนอย่างอิสระตามความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของแต่ละบุคคล
- 8) หลักความยืดหยุ่น สร้างความยืดหยุ่นในกฎเกณฑ์ระเบียบต่าง ๆ ทั้งในประเด็นของวิธีการ เวลา และสถานที่
- 9) หลักความต่อเนื่อง การจัดการศึกษาตลอดชีวิตควรจัดอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอมีแหล่งการเรียนรู้บริการโดยสนองความประสงค์ของผู้เรียนได้เพียงพอ การเรียนรู้ควรเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

ทุกสถานที่

10) หลักความกลมกลืนและสัมพันธ์กับชีวิต ควรจัดการศึกษาให้สัมพันธ์โดยตรงและกลมกลืนกับการดำเนินชีวิตของบุคคลและชุมชน เพื่อให้ทุกคนตระหนักชัดว่า การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต

11) หลักในการแสวงหาความรู้ กระบวนการเรียนรู้มุ่งให้ความสำคัญแก่ตัวผู้เรียนหรือบุคคลเป็นหลัก จึงส่งเสริมให้แต่ละบุคคลพัฒนาเต็มศักยภาพ ให้กำหนดหรือเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง และวิธีแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม

12) หลักความสำคัญของครอบครัวและชุมชน ครอบครัวและชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ ทั้งด้านวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต

13) หลักการมีส่วนร่วม การศึกษาตลอดชีวิตจะประสบผลสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของ ทุกฝ่าย ทั้งจากทุกหน่วยงาน ทุกสถาบันการศึกษาและแหล่งความรู้ทุกประเภท

การสร้างสังคมการเรียนรู้จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ทุกคนในสังคมได้มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิต นโยบายส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้มีนิสัยใฝ่เรียนรู้ มีพื้นฐานและทักษะที่ จำเป็นในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม จึงต้องพยายามทำให้เกิดการขับเคลื่อนให้ได้ ทั้งนี้การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างแพร่หลายได้นั้น จำเป็นต้องมีเครื่องมือที่เหมาะสม โดยการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ และสร้างเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ในประเทศให้มีมาตรฐานและกระจายไปอย่างทั่วถึง โดยมีหลักการ คือ

1) จัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยอิงกับชุมชนและแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชน ฝึกอบรมผู้สอนและอาสาสมัครของแหล่งการเรียนรู้ หรือครูเกษียณอายุให้มีความรู้เพียงพอ พร้อมทั้งจะให้ การบริการ ให้คำปรึกษาและแนะแนวถึงการเรียนรู้

2) จัดสร้างแหล่งการเรียนรู้เพิ่มเติม และเชื่อมโยงโดยศูนย์เครือข่ายในทุกระดับการศึกษา

3) ขจัดอุปสรรคของการเรียนรู้ทุกรูปแบบ ประชาชนต้องเข้าไปเรียนรู้ในสถานศึกษา และห้องสมุดได้สะดวก ขยายเวลาบริการของห้องสมุดถึงเวลาหลังเลิกงานด้วย

4) ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ โดยผู้จัดการศึกษาควรกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้ และเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนเป็นบุคคลสำคัญ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ ความรู้ได้ด้วยตนเองกระบวนการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนคิดอย่างมีเหตุผล เน้นทักษะในการแสวงหาความรู้ ให้เรียนรู้เรื่องของตนเองและเรื่องใกล้ตัวเป็นหลัก เรื่องใกล้ตัวเป็นรอง ให้ผู้เรียนสามารถนำเอาความรู้ที่มีอยู่ไปใช้ประโยชน์ได้

5) การเรียนรู้ควรมุ่งให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง / สภาพที่เป็นจริง / สถานที่จริง

เมื่อสรรพสิ่งในบริบทของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ อย่างต่อเนื่อง การรู้หนังสือที่เป็นผลจากการศึกษาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ แต่การรู้หนังสือจะต้องขยายขอบเขตให้กลายเป็นทักษะทางการเรียนรู้ ให้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และแก้ปัญหาต่างๆในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพและเต็มศักยภาพของบุคคล ไปตลอดชีวิต เพื่อให้ตนเองเกิดการพัฒนาไปอย่างสมบูรณ์และเป็นการวางรากฐานที่ดียิ่งในการเป็นคนในสังคมประเทศ เป็นพลเมืองอาเซียนและพลเรือนโลก ต่อไป

บรรณานุกรม

การศึกษาตลอดชีวิต : การศึกษาของคนไทยในยุคโลกาภิวัตน์. สำนักบริหารการศึกษา นอกโรงเรียน, 2538.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545. กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค, 2545

เฉลิมลาภ ทองอาจ. การจัดการศึกษาตามปรัชญาพัฒนาการนิยม (Progressive Education). บทความ: <http://www.gotoknow.org/home>, 2554.

ชูเกียรติ ลีสวรรณ์, นโยบายส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทย. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2543.

ทองปลิว ชมชื่น. ปรัชญาการศึกษานอกโรงเรียน. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.

บรรจง จันทรส. ปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522.

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ (และคณะ). ปรัชญาการศึกษา EF 703 (EF 603). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546.

เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์. พัฒนาการทางพุทธปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

ยุทธการ สืบแก้ว. การพัฒนาแบบวัตุดิบปัญญา สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

รักกิจ ศรีสรินทร์. การเรียนรู้ตลอดชีวิต. กองการต่างประเทศ : สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2554.

รายงานสรุปการสัมมนา. นโยบายส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทย. สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2543.

สุมาลี สังข์ศรี. นโยบายส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทย. สาระสำคัญจากการบรรยายสรุปของ ภาควิชาศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543.

Policy Brief. Lifelong Learning, Organization for Economic Co-operation and Development: OECD, 2004.